

Poznámky k navrhované reformě dědického práva.

Připravovaný československý občanský zákoník má být revidovaným překladem dosavadního rakouského obč. zákoníka. Zpracování svěřeno několika komisím, a stanovena vůdčí zásada, že nejde o tvoření nového zákona občanského, nýbrž o pečlivý překlad, spojený s revisí, pokud jest naléhavě nutna a nezasahuje základů dnešní soustavy našeho práva občanského. Podle toho, co dosud z revidovaného textu bylo uveřejněno, jest za to míti, že při skupině práva dědického byla tato zásada nejpřísněji zachována, snad poněkud menší úzkostlivost nebyla by věci na škodu. Překlad je sám pečlivý, jazykově správný a stylisticky jasný, což již i jinde bylo právem chváleno (srov. Zelenka v Právníku 1923, str. 358).

Poznámky tyto mají stručně upozorniti na některé novosti a pochybnosti. Podkladem těchto poznámek je posudek učiněný podepsaným ministerstvu spravedlnosti. Okolnost, že bylo o tomto posudku diskutováno na sjezdu něm. právníků naší republiky pořádaném letošního roku v Karlových Varech, je příčinou, že autor jeho seznamuje s ním širší kruhy našich právníků. Poznámky jsou psány stručně, snad tato okolnost nebude na závalu. Připomínám, že jde jen o poznámky k osnově našeho občanského zákoníka a nikoliv o vylíčení dědického práva de lege ferenda.

Pokud se týká jednotlivostí, činí se tyto připomínky:

1. § 539 má být zrušen, tu bude však nutno aspoň v uvozovacím zákoně zrušiti dv. dekret ze dne 9. listopadu 1781, čís. 30 Sb. z. s. a následující dekrety, týkající se řeholníků. Toto však nebylo dosti přehledné a proto navrhuji, aby § 539 měl tento text:

Duchovní, jakož i členové řádů církevních jsou co do práva dědického postaveni na roveň jiným osobám fyzickým.

2. § 540 byl třetí novelou (§ 63) patřičně súžen a sledováno tu vzoru § 2339 něm. obč. zák. a čl. 540 švýc. civilního zák. Než na omezení nezpůsobilosti dědické pro zločin spáchaný na zůstavite-

lovi, ponechává pochybnosti, zda se vztahuje pouze na zločin spáchaný na osobě zůstavitelově anebo též na jeho jmění, na jeho manželce a dítkách; interpretace sice tak smysl zákona vykládá, ale nedá se upříti, že tato interpretace nemá přímé opory v zákoně a proto se navrhuje znění, které interpretaci této více vyhovuje:

§ 540. Kdo se dopustí zločinu proti osobě zůstavitelově, jeho jmění anebo proti osobě jemu blízké, jest nehoden děditi potud, pokud nelze z okolností souditi, že mu zůstavitel odpustil. Osobami blízkými jsou ony, k nimž byl zůstavitel v takovém poměru rodinném, přátelském nebo milostném, že by újmu jimi utrpěnou pocítoval jako újmu vlastní.

Pojem osob blízkých přejímá se z osnovy trestního zákona § 13 čís. 5. a zajisté se hodí pro tento institut právní velmi dobře, neboť jde o zachování piety proti zůstaviteli. Rozeznává se pak co do předmětu zločinu: u zůstavitele je to nejen jeho osoba, ale i jeho jmění, u osob mu blízkých je to pouze jich osoba a nikoliv jmění. I toto rozlišení odpovídá velmi dobře účelu tohoto ustanovení. Navrhovanou změnou jsou tedy kontroversy vyloučeny a předpis je dosti pružný, aby obsáhl všechny sem spadající případy.

3. § 544 bylo by snad lépe vynechati, neboť obsahuje samozřejmost.

4. InterpretáčnÍ pravidla poslední v úle. Původní občanský zákoník obsahoval všeobecné interpretační pravidlo pro zákony, kterého se mělo používat i též pro smlouvy. Pro poslední pořizení měl občanský zákoník interpretační pravidlo v poslední větě § 558 a v § 582.

Tento paragraf má býti zrušen a poslední věta § 558 vztahuje se na vypočítávání dědických podílů. Nebudeme míti tudíž v reformovaném občanském zákoníku žádného interpretačního pravidla. Nicméně věta poslední § 558 je zásadní důležitosti, obsahuje v konkrétním předpisu všeobecné interpretační pravidlo. Na dosavadním místě však je zahaleno tou měrou, že vypadá jako předpis pro vypočítání dědických podílů při mýlce zůstavitelově.

Proto se navrhuje, aby tato věta byla vyřazena z § 558 a zařazena až za § 563 (prozatím ho nazveme § 563 a), čímž bude vyjádřeno, že se má vztahovati na §§ 554—563 jako všeobecné pravidlo vy-

kládací, kdežto ony paragrafy budou speciálními pravidly interpretačními pro rozdělení dědictví, tím ovšem se mění kvalita ustanovení §§ 560—563, stávají se pouhými interpretačními ustanoveními. Dále se pak navrhuje, aby za § 565 vsunuto bylo ustanovení analogické § 914, které pak bude základem pro výklad poslední vůle.

5. Spojené §§ 561—562 mají nyní tento doslov: »Nároku na právo přírůstku nikdy nemá ten, komu byl vyměřen určitý podíl dědický. Jsou-li někteří dědicové ustanoveni s podílem, jiní pak bez takového určení, přibude uvolněný podíl zbývajícím, kteří jsou ustanoveni bez podílu. Není-li však dědice, ustanoveného bez podílu, nepřibude uvolněný podíl zbývajícímu ještě dědici, povolánému s podílem, nýbrž dědicům zákonným.« Pochybnosti vzbuzuje první věta, která dosud v autentickém textu zní takto: »Einem bestimmt eingesetzten Erben gebührt in keinem Falle das Zuwachsrecht«. To znamená, že nemá dědic takový legitimace žádati za vydání přírůstku (t. zv. subjektivní právo ve formálním smyslu); aniž hodnota toho přírůstku může se čítati do jeho jmění (tak zv. subjektivní právo v materiálním smyslu). Český překlad obratem, »nárok na právo přírůstku« vyjadřuje se velmi nejasně a místo to může býti podkladem kontroverse, zda nárok je něco jiného než subjektivní právo atd., tedy sporů, které dnes jsou oblíbeny v německé právnícké literatuře. Jednodušší je říci, že dědic takový nemá nároku na přírůstek, tak řekli bychom to v běžné řeči a každý právník by nám zcela rozuměl. V textu je řečeno »komu byl vyměřen«, zde jde asi o přehlédnutí, neboť v důvodech je přesněji řečeno »komu byl zůstaven«. Vzhledem k tomu navrhuje se tento doslov první věty: »Nároku na přírůstek nemá ten, komu byl zůstaven určitý podíl dědický«.

6. § 567 bude nutno uvést v soulad s řádem o zbavení svéprávnosti a s následujícím § 568, neboť (zvláště z důvodové zprávy) je nejasno, zda osoba svéprávnosti zbavená, však již uzdravená, může pořizovati či ne, proto se odporučuje za slova: »Tvrdí-li se, že zůstavitel choromyslný či slabomyslný« vsunouti slova »pokud není úplně nebo částečně zbaven svéprávnosti«. Takže věta by zněla takto: »Tvrdí-li se, že zůstavitel choromyslný nebo slabomyslný, pokud není úplně nebo částečně zbaven svéprávnosti, ve chvíli posledního pořizení byl úplně při smyslech, třeba to dokázati znalci,

nebo jinými spolehlivými důkazy a to tak, aby vůbec nebylo pochybnosti.«

Neučiní-li se tento dodatek bude na tom částečně zbavený svéprávnosti hůře než úplně zbavený svéprávnosti, což ovšem odporuje účelu zákona.

7. V § 578 doporučovalo by se vyjádřiti, že zůstavitel musí svoji poslední vůli podepsati svým vlastním a rodinným jménem, poněvadž tím vážnost aktu je lépe garantována, než nařídí-li se, že zůstavitel musí podepsati, aniž se ustanoví náležitosti podpisu.

8. Osnova navrhuje dosti podstatné změny solemnit allografního testamentu. § 579 mění se v tento doslov: »Poslední pořízení, které dal pořizovatel napsati osobou jinou, musí přede třemi způsobilými svědky, současně přítomnými, vlastnoručně podepsati a výslovně prohlásiti, že tento spis obsahuje jeho poslední pořízení. Mimo to jest nutno, aby se svědkové podepsali s doložkou, která poukazuje na jejich posláním svědecké, a to uvnitř pořízení nebo zevně, ale vždy na listině samé, nikoliv na obálce. Není třeba, aby svědek znal obsah posledního pořízení. Je-li složeno z několika listů, musí býti spojeno tak, aby nebylo nebezpečí podvrhu, anebo musí být každý list zvláště podepsán.« Tímto ustanovením zostřují se formální náležitosti velmi pronikavě a jen ku prospěchu věci samé. Původní ustanovení § 579 neskytalo dostatečné záruky před falšováním poslední vůle (viz klasický případ testamentu Canovova); třetí novela § 55 přivodila sice zlepšení, ale ne dostatečné. Osnova navrhuje změny, které do jisté míry recipuje z uherského zákona o formách poslední vůle (zák. čl. XVI z roku 1876), ale vhodně vynechává, co v tomto zákoně je archaistického. Podle navrhovaného znění je k allografnímu testamentu zapotřebí:

a) listiny sepsané kýmkoliv a obsahující poslední pořízení zůstavitelovo,

b) předložení této listiny svědkům zůstavitelem (třebas s utajením obsahu),

c) výslovné prohlášení zůstavitelovo vůči svědkům, že listina obsahuje jeho poslední vůli,

d) podpis zůstavitelův na listině u přítomnosti svědků,

e) svědkové musí býti v počtu tří najednou celému tomuto aktu přítomni a současně musí listinu podepsati jako svědkové poslední vůle.

9. Ústní soukromé pořízení může mít zvláště ve východních částech naší republiky značný význam, bude proto poněkud zevrubněji upraveno, nanejvýš bylo by stanoviti určitou garancii, že svědkové budou moci vypovídati a spolehlivě vypovídati.

Proto doporučuje se doplnit § 585 takto:

»Jest nutno, aby svědkové do 6 měsíců od té doby, co jim sdělil zůstavitel svoji poslední vůli, dostavili se k soudu a tam každý zvláště sdělili do protokolu obsah poslední vůle a přísahou výpověď svoji potvrdil. Souhlasná přísežná výpověď protokolárně zjištěná považuje se za poslední pořízení, pokud se neprokáže, že listina tato neodpovídá tomu, co zůstavitel prohlásil.«

Tím stává se ustanovení § 586 zbytečným a bylo by je vynechati. Tím se zamcží, aby svědkové až po letech snad byli voláni k přísežné výpovědi, kdy jejich výpověď již valné ceny nemá. Dále odstraňuje se moment náhodnosti, který je dnes při výslechu svědků až po smrti zůstavitelově, obzvláště podle § 586.

10. Substituci quasipupilární § 616 uvádí osnova v soulad s řádem o zbavení svéprávnosti, ale ponechává dosavadní křiklavou nesrovnalost totiž, že osoba částečně zbavená svéprávnosti je po celý čas omezení svéprávnosti jen částečně způsobilá učiniti poslední pořízení (§ 4. II. řádu o zbav. svéprávnosti), kdežto úplně zbavená svéprávnosti může ve světlých okamžicích volně pořizovati. Tato nesrovnalost je dokonce v textu § 616: »Zejména pozbude moci náhradnictví svěřenské (§§ 608—609), ustanovené choromyslnému nebo slabomyslnému, dokáže-li se, že v době svého posledního pořízení byl úplně příčetným nebo jestliže soud jeho úplné zbavení svéprávnosti zruší nebo promění v omezené, protože stav úplné nepřičetnosti pomínil; a náhradnictví ani tehdy neožije, kdyby následkem návratu choroby, znovu byl dán v opatrovnictví, aniž v mezidobí učinil poslední pořízení.« Vytknutá nesrovnalost odstraní se tím, že vypustíme slova »v době svého posledního pořízení byl úplně příčetným«

11. Stylisace § 654 zdá se nám býti poněkud nezvyklou. Text zní: »Odkáží-li se věci, které sice jsou v obchodě právním, ale jichž držeti odkazovník jest osobně nezpůsobilý, nahradí se mu jejich cena obecná«. Máme za to, že snad takový doslov byl by jednodušší: »Odkazovníku nahradí se obecná cena věcí mu odkázaných, jichž

pro svoji osobní nezpůsobilost nabytí nemůže, ačkoliv jsou v obchodu právními.

12. Při revisi § 690 nebylo pamatováno na to, že toto ustanovení připíná se sice k ustanovení § 802, ale odporuje § 801, proto bude nutno na tuto okolnost pamatovati při superrevisi.

13. Snaha neměnití ničeho na dosavadním právu zavedla komisi tak daleko, že ponechala i zřejmý redakční poklesek ve druhé větě § 693. Myšlenka § 693 je ta, že vyplacením legatů nemá býti postižen ani obtížený ani obmyšlený; podle dosavadního doslovu může však ustanovení toto býti velmi na závadu obmyšlenému. Na příklad A zanechá B-ovi vzácný obraz v ceně 200.000 Kč, dědic C, který se přihlásil s výhradou, vydal B-ovi onen obraz, pak však shledá, že tím se mu nedostává 100.000 Kč na úhradu ostatních pasiv pozůstalostních, žádá proto B-a, aby mu vyplatil oněch 100.000 Kč. B může se sprostíti svého závazku tím, že vrátí obraz, ale B tak učiniti nemůže, poněvadž obraz v neznalosti jeho ceny prodal za 40.000 Kč, měl by nyní doplatiti 60.000 Kč, což přesahuje jeho síly. Tak B, ač byl držitelem neobnyslným, musí za neopatrnost dědicovu nésti útratu, třebaž je to jeho hospodářská zkáza. Z redakčního průběhu vychází také na jevo, že Zeiler původně navrhoval, aby legatář byl povinen vrátiti jen tržní cenu, kterou za předmět obdržel, a že teprve při superrevisi zcela nemotivovaně stala se vytknutá změna, což Zeiler ve svém komentáři zahaleně vytýká. Snad bylo by nejlépe dáti legatáři takovou facultatem alternativam, aby byl povinen vrátiti hodnotu toho, oč obdržel více, anebo vrátiti vše, oč jeho jmění tímto odkazem se zvětšilo. Proto navrhujeme, aby druhá věta § 693 byla změněna takto:

»Přece však jest odkazníku ještě volno, i když odkaz byl již přijat, vyhnouti se přispění tím, že odkaz nebo uvedenou hodnotu jeho, pokud ještě je ve jmění odkazníkově, a získané užitky vrátí podstatě pozůstalostní, v příčině oprav nebo zhoršení jedná se s ním jako s poctivým držitelem.«

Co do důvodu změny viz Unger, Erbrecht str. 288 p. 12, Pfaff-Hoimann, str. 532 násl. Ehrenzweig, System 5. vyd., str. 466. —

14. §§ 727 a 728 buďtež spojeny v jeden paragraf a první věta § 728 budiž vypuštěna, neboť jest úplně zbytečná.

15. O § 759 odst. II. navrhuje komise, aby byl zrušen, poněvadž komise má za nemravné sváděti děti k důkazu o vině pozůstalého manžela.

Zde komise není důsledná, neboť v § 769. při otázce právoplatného vydědění se tento důkaz připouští. Mimo to nesmíme zapomínati, že vdova má přednostní nárok na zařízení bytu a tím ovšem její kvota se podstatně zvětšuje, což může vésti k nespravedlnostem. Mysleme si případ, že manželka opustí manžela i své dítě a odjede se svým milencem, manžel podá žalobu o rozvod, ale zemře před rozsudkem. Je spravedlivé, aby manželka dědila čtvrtinu pozůstalosti a zařízení bytu?

Z toho důvodu odporučuje se, aby druhý odstavec u § 759. byl ponechán.

16. Velmi důležitou materiální změnu navrhuje § 762, totiž tu, že i vdova má nárok na díl povinný. Povinný díl pozůstává v poživacím právu k polovině pozůstalosti a to po dobu vdovství; kdyby k tomu nestačilo toto právo poživací, musí se vdově v každém případě dostati slušného zaopatření z užitků pozůstalosti, pokud se jí ho jinak nedostává; kdyby však naproti tomu poživací právo k polovině pozůstalosti značně převyšovalo příjem, jehož jest třeba ku vdovinu slušnému zaopatření v dosavadní míře životní, mohou dědicové na soudě žádati přiměřené snížení požitků vdovských. Vedle tohoto práva poživacího má vdova nepominutelný nárok na doživotní právo užívací na věcech, které by jí podle § 758 náležely, kdyby dědila podle zákona; nároky ty zanikají rozlukou anebo rozvodem manželství z viny manželčiny (§ 766). Navrhovaná změna, čerpaná z práva uherského, je velmi spravedlivá. Ostatně bude o ustanovení tomto jednáno na druhém vědeckém sjezdu právnickém.

17. Ustanovení o kollaci dědicově nepatří do oddílu o nepominutelném dědici, poněvadž nepominutelný dědic není žádným dědicem a určování povinného dílu je jiného rázu než kollační povinnost dědicova. Proto se navrhuje, aby §§ 790—794 byly zařazeny na konec oddílu o dědické posloupnosti ze zákona.

18. V § 797 budiž slovo »zabrati« nahrazeno slovem »ujmouti«, poněvadž slovo zabrati užívá se nyní v jiném slova smyslu než »in Besitz nehmen«.

19. Komise, jak na začátku řečeno bylo, přiklonila se k mínění, že dosavadní občanský zákoník má býti jen s malými změnami pře-

ložen, proto také až na nepominutelný nárok dědický pozůstalého manžela nehledí ku zvláštním poměrům slovenským. Ještě v jednom směru bylo by však recipovati ustanovení práva na Slovensku platného, totiž ustanovení o větevném majetku, jehož podstata spočívá v tom, že při intestátní posloupnosti spadá bezúplatně nabytý majetek na ty zákonné dědice, od nichž anebo od jichž předka majetek byl nabyt. Tímto ustanovením se velmi posilují rodinné svazky a právě tyto budou zdravou podporou naší společnosti. Proto se doporučuje, aby příslušné ustanovení bylo pojato do nového občanského zákoníka, jak již s jistým omezením bylo navrženo třetím právnickým sjezdem v Bratislavě. Konečně ani otázka koakvisice nedá se na Slovensku pominouti, ačkoliv tato otázka systematicky patří do 29. hlavy druhého dílu občanského zákoníka.*)

*) Poznámky k revisi obligačního práva uveřejňuji v Časopise pro právní a státní vědu.